

ČÁST 1

Celkový pohled na cestovní ruch

- Kapitola první Cestovní ruch v perspektivě
- Kapitola druhá Cestování v průběhu věků
- Kapitola třetí Pracovní příležitosti v cestovním ruchu

Italská Florencie je oblíbenou evropskou destinací pro cestovatele z celého světa.

Otištěno se svolením © Corbis Digital Stock

KAPITOLA 1

Cestovní ruch v perspektivě

UČEBNÍ CÍLE

- Pochopit pojem *cestovní ruch* a množství jeho definic
- Seznámit se s jednotlivými složkami cestovního ruchu a s jeho managementem
- Seznámit se s přínosy i náklady cestovního ruchu
- Probrat různé přístupy ke studiu cestovního ruchu a stanovit, který je pro vás osobně nejpřírodnější
- Uvědomit si, nakolik je toto odvětví přínosné pro světovou ekonomiku i pro ekonomiku mnoha států

Navštívíme nádherné město na vodě – italské Benátky. Prozkoumáme pěší i vodní cesty, projedeme se v gondole, svezeme se na vaporetu (místním vodním autobusu) a budeme obdivovat mosty, muzea, paláce i kostely. Toto kouzelné město jedinečné krásy potěší turisty z celého světa.
Otištěno se svolením © PhotoDisc, Inc./Getty Images

ÚVOD

Bon voyage!

Vydáváte se na dalekou cestu za poznáním všeho, co zahrnujeme pod pojem **cestovní ruch**. Pokud budeme předpokládat, že se prognostici a futuristé nemýlí, pustili jste se do studia nejrozsáhlejšího odvětví služeb na světě. Cestovní ruch přímo kypí růstem, novými aktivitami, novými destinacemi, technologiemi, novými trhy a překotnými změnami. Rekordní počty turistů brázdí zeměkouli, jelikož je přitahuje stále rostoucí nabídka zájezdů, rekreačních plaveb, dobrodružných zážitků a cest „na míru“. Všichni ti cestovatelé a aktivity, které jsou s jejich cestami spojeny, mění místní komunity. Mají ekonomický a sociální dopady, které nemůžeme ignorovat. Soudobá společnost musí věnovat pozornost otázkám životního prostředí, kulturních vlivů, ekonomiky i proměnám krajiny tak, aby se líbila turistům, a v neposlední řadě tomu, jak se turisté chovají.

Průmysl cestovního ruchu je celosvětový. Je to velký byznys a jeho růst bude nesporně pokračovat. Být na tento růst připraveni kvalitně naplánovaným rozvojem ohleduplným k životnímu prostředí, to je výzvou pro státy po celém světě. Cílem této kapitoly i celé knihy je upozornit na specifické okruhy problémů, poskytnout rámcová řešení a povzbudit vás k pečlivému zamyšlení nad problémy a změnami tohoto komplexního oboru v dnešní globální době.

CO JE TO CESTOVNÍ RUCH?

Když přemýšlíme o cestovním ruchu, napadají nás především lidé, kteří cestují na určité místo, aby si prohlíželi památky, navštěvovali přátele a příbuzné, dopřáli si dovolenou a prostě si užívali volna. Svůj volný čas mohou trávit nejrůznějšími sporty, opalováním, povídáním, zpíváním, vyjíždkami, výlety, čtením nebo prostě vychutnáváním krajiny. Pokud se nad věcí zamyslíme hlouběji, možná do své definice cestovního ruchu zahrneme i osoby, které se účastní kongresů, konferencí nebo jiných pracovních či profesionálních aktivit, a také ty, kdo odjíždějí na studijní cesty pod odborným vedením nebo pracují na nějakém vědeckém výzkumu či studii.

Tito cestující využívají rozličné dopravní prostředky, od pěší turistiky v přírodních parcích až po let tryskovým letadlem do nějakého zajímavého města či regionu. Doprava může znamenat jízdu lanovkou na vrchol hory někde v Alpách nebo postávání u zábradlí výletní lodi a obdivování azurového Karibiku. Ať již lidé cestují jedním z uvedených dopravních prostředků, nebo autem, zájezdovým autobusem, karavanem, vlakem, taxíkem, na motorce či na kole, vydávají se na výlet, a tudíž se podílejí na cestovním ruchu. A přesně o tom je tato kniha – proč lidé cestují (a proč někteří ne) a jaké socioekonomické dopady mají jejich přítomnost a vydané peníze na danou společnost.

Jakákoli snaha v úplnosti definovat cestovní ruch a jeho rozsah musí zahrnout rozličné skupiny, které se na tomto odvětví podílejí a jsou jím ovlivněny. Jejich přístup je zásadní pro rozvoj cestovního ruchu i pro jeho komplexní definici. Můžeme rozlišit čtyři různé pohledy na cestovní ruch:

Ve Spojených státech amerických se podle definice považuje za výlet, když nějaká osoba nasedne do auta a ujede zvoleným směrem osmdesát kilometrů, nebo když přenocuje mimo domov (bez ohledu na vzdálenost). Občané USA uskuteční přes dvě miliardy takových výletů ročně – většinou motorovými vozidly po státních dálnicích.

Otištěno se svolením The Adirondack Regional Tourism Council

1. **Turista.** Vyhledává rozličné duševní i fyzické zkušenosti a uspokojení. Jejich povaha bude značně ovlivňovat jeho volbu destinací a aktivit.
2. **Firmy nabízející turistům zboží a služby.** Obchodníci a podnikatelé vidí v cestovním ruchu příležitost vydělat poskytováním zboží a služeb, které si turistický ruch žádá.
3. **Správa hostitelských zemí či oblastí.** Politici spatřují v cestovním ruchu faktor vnášející kapitál do ekonomik pod jejich správou. Jejich přístup se odvozuje od toho, jaké příjmy mohou občané z tohoto podnikání získat. Politici rovněž berou v úvahu příjem v zahraniční měně ze zahraničního cestovního ruchu i daňové příjmy, které se platí z peněz utracených turisty, přímo i nepřímo. Vláda hostitelské země může hrát důležitou roli v tvorbě koncepce cestovního ruchu, jeho rozvoji, propagaci a realizaci (viz 15. kapitolu).

Pozn. odborného korektora: V Evropě za výlet označujeme kratší cestu, zpravidla ne delší než jeden den, podniknutou s různou motivací – do přírody, do města aj., buď samostatně, nebo jako součást zájezdu. Podle náplně a způsobu realizace rozeznáváme různé druhy a typy výletů: pěší, cyklistický, vodácký, vlakový atd.

4. **Hostitelská komunita.** Místní lidé obvykle považují cestovní ruch za faktor, který ovlivňuje jejich kulturu a zaměstnanost. Pro tuto skupinu jsou například důležité důsledky interakce mezi značnými počty zahraničních turistů a místními obyvateli. Tyto důsledky mohou být přínosné, či škodlivé – nebo obojí.

Proto můžeme cestovní ruch definovat jako komplexní společenský jev, jako souhrn aktivit účastníků cestovního ruchu, souhrn procesů budování a provozování zařízení se službami pro účastníky

Cestovní ruch například zahrnuje relaxaci a vychutnávání masáže lávovými kameny ve Spa of the Rockies. Masáž představuje příjemný únik od náročnosti moderní doby a podporuje trávení dovolené bez stresu. Otištěno se svolením Spa of the Rockies v Glenwood Rock Springs, Glenwood Springs, Colorado

cestovního ruchu včetně souhrnu aktivit osob, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro cestovní ruch, souhrn politických a veřejněsprávních aktivit (politika CR, propagace CR, regulace CR, mezinárodní spolupráce apod.) a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity.

Cestovní ruch představuje souhrn aktivit, služeb, hospodářských a společenských odvětví, která poskytují a zajišťují cestovní zážitky, mezi něž patří přeprava, ubytování, stravování, nakupování, zábava, nabídky zájmových aktivit a další hotelové služby, jež jsou k dispozici pro cestující jednotlivce i skupiny. Zahrnuje veškeré poskytovatele služeb pro turisty a služeb s cestovním ruchem spojených. Cestovní ruch je celosvětovým průmyslem zahrnujícím přepravu, ubytování a všechny ostatní složky (včetně propagace), které slouží potřebám a přáním

turistů. Cestovní ruch je sumou celkových výdajů turistů na území daného státu, politické jednotky či ekonomické oblasti dvou sousedících států či národů, soustředěné kolem jedné přepravní sítě. Tento ekonomický koncept rovněž bere v úvahu multiplikátor příjmu z těchto výdajů turistů (podrobněji viz 14. kapitolu).

Abychom porozuměli tomu, proč je tak obtížné přijít se smysluplnou a univerzálně přijatelnou definicí, musíme vzít v úvahu multidimenzionální aspekty cestovního ruchu a jeho interakce s ostatními aktivitami. Každá z mnoha definic, které se zatím objevily, se zaměřuje na postižení určité konkrétní situace a vyřešení aktuálního problému – a chybějící univerzální definice zatím bránila studiu cestovního ruchu jako samostatné disciplíny.

Moderní cestovní ruch je disciplínou, která teprve nedávno začala poutat zájem odborníků z mnoha oborů. Většina vědeckých studií byla vypracována pro určité specifické účely a využívala úzké pracovní definice, které vyhovovaly specifickým potřebám výzkumníků či vládních úředníků, nikoli oboru jako celku. A proto je mnoho definic cestovního ruchu či samotného turisty založeno na procestované vzdálenosti, délce pobytu či účelu pobytu. Proto je obtížné získat statistické údaje, které by badatelé mohli využít k vytvoření databází, k popisu cestovního ruchu jako fenoménu současnosti a k provádění tolik potřebných analýz.

Tento problém nemůžeme odsunout jako triviální. Mnoho respektovaných institucí se jím během let zabývalo, včetně League of Nations, United Nations World Tourism Organization (UNWTO), Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), National Tourism Resources Review Commission a studie Parlamentu Spojených států National Tourism Policy Study.

Následující přehled různých definic ilustruje, jak velký problém je dospět ke konsenzu. Zkoumáme obecnou představu o pohybu lidí po planetě a terminologii a definice, které užívá Světová turistická organizace OSN (United Nations World Tourism Organization) i obdobné

organizace ve Spojených státech amerických, Kanadě, Spojeném království a Austrálii. Následně nabídneme souborné rozdělení turistů do určitých kategorií, které se snaží odrazet všeobecný konsenzus soudobé teorie i praxe.

Definice podle Světové turistické organizace OSN

Mezinárodní konference o statistice v oblasti cestování a cestovního ruchu, svolaná Světovou turistickou organizací OSN (United Nations World Tourism Organization – UNWTO) v kanadské Ottawě v roce 1991, přezkoumala, aktualizovala a rozšířila práci předchozích mezinárodních pracovních skupin. Konference v Ottawě předložila některá zásadní doporučení ohledně definic cestovního ruchu, cestovatelů a turistů. Komise Spojených národů pro statistiku (United Nations Statistical Commission) přijala tato doporučení UNWTO ohledně zpracovávání statistik v cestovním ruchu 4. března 1993.

Cestovní ruch

Organizace UNWTO dovedla koncept cestovního ruchu daleko za stereotypní představu „prázdninového pobytu“. Oficiálně přijatá definice zní: „Cestovní ruch zahrnuje aktivity osob cestujících do míst či přebývajících v místech, která se nacházejí mimo jejich **obvyklé prostředí**, a to ne déle než jeden rok, za účelem dovolené, pracovních závazků či z jiných důvodů.“ Pojem *obvyklé prostředí* má vyloučit výlety v místě obvyklého pobytu, časté a pravidelné cesty mezi domovem a pracovištěm a další obdobné cesty rutinního charakteru.

1. Mezinárodní cestovní ruch:

- a) **Příjezdový cestovní ruch** (též aktivní cestovní ruch – ACR, incoming): cestovní ruch do dané země realizovaný obyvateli jiných zemí,
- b) **Výjezdový cestovní ruch** (též pasivní cestovní ruch – PCR, outgoing): cestovní ruch obyvatel dané země realizovaný cestou do jiných zemí.

2. **Interní cestovní ruch**: cestovní ruch obyvatel dané země a obyvateli jiných zemí v dané zemi.

3. **Domácí cestovní ruch** – DCR: cestování a pobyty občanů mimo místo jejich obvyklého pobytu za účelem využití volného času, rekreace, poznání nebo za jiným nevýdělečným účelem, trvající ne déle než jeden rok a realizované kompletně ve vlastním státě.

4. **Národní cestovní ruch**: interní cestovní ruch plus výjezdový cestovní ruch.

Terminologie používaná v cestovním ruchu

Následující konceptualizace cestovního ruchu vychází ze souhrnného konceptu cestovatele, definovaného jako „osoba na cestách mezi dvěma a více zeměmi nebo mezi dvěma a více lokalitami v rámci země obvyklého pobytu“. Všechny typy cestovatelů zapojených do cestovního ruchu se označují jako **návštěvníci** a tento pojem vytváří základní koncept celého systému statistiky v cestovním ruchu. Mezinárodní návštěvníci jsou osoby, které vycestují na dobu nepřesahující dvanáct po sobě jdoucích měsíců do země, která není jejich obvyklou zemí pobytu, a jejichž hlavním záměrem není vykonávání aktivity hrazené ze zdrojů navštívené země. Interní návštěvníci jsou osoby, které cestují do místa v rámci své vlastní země, které však je mimo jejich obvyklé prostředí, a to na dobu nepřesahující dvanáct po sobě jdoucích měsíců.

Všichni návštěvníci se dělí do dvou dalších kategorií:

1. **Turisté**: návštěvníci, kteří zůstávají v navštívené zemi alespoň jednu noc.

2. **Jednodenní návštěvníci (pasanti):** návštěvníci, kteří v navštívené zemi nebo oblasti nestráví noc v hromadném či soukromém druhu ubytování – například jednodenní výletníci hradů, galerií, muzeí, slavností apod.

Spojené státy

Western Council for Travel Research v roce 1963 zavedl termín **návštěvník** a definoval **návštěvu** jako událost, k níž dochází pokaždé, když návštěvník vstoupí do zájmové oblasti. Definice pojmu **turista**, kterou v roce 1973 použila National Tourism Resources Review Commission, zněla: „Turista je ten, kdo cestuje z domova na vzdálenost alespoň 80 km (tam, ne zpět) za účelem práce, dovolené, osobních záležitostí nebo jakýchkoli jiných důvodů, kromě dojíždění do práce, a to ať již přenocuje, nebo se vrací stejný den zpět.“

Oddělení pro výzkum Americké asociace cestovního ruchu (Travel Industry Association of America – USTA) definuje výlet jako událost, kdy člověk cestuje dále než 80 km (tam, ne zpět), či přenocuje mimo domov (bez ohledu na vzdálenost). Patří sem výlety bez ohledu na jejich účel, výjimku činí pouze pro posádky dopravních prostředků, studenty, vojenský personál v aktivní službě a ty, kdo dojíždějí za zaměstnáním.

Kanada

V sérii čtvrtletních průzkumů v náhodně vybraných domácnostech, která byla zahájena v roce 1978 a je známa pod názvem Canadian Travel Survey, nalezneme kritéria výletu podobná těm ve Spojených státech. Oněch 80 km byl kompromis, který měl ukonejšit pochyby ohledně přesnosti vzpomínek na kratší cesty a ohledně zahrnutí výletů uskutečněných v rámci hranic velkých metropolitních oblastí, jakou je například Toronto.

Hranice, jak dlouhé výlety zahrnout do průzkumů domácího cestovního ruchu, se měnila podle toho, k jakému účelu byla volena metodologie průzkumu. Panuje všeobecná shoda, že dojíždění za zaměstnáním a jednosměrné cesty je třeba vyloučit, názory na hranici vzdálenosti se však liší. Provincie Ontario upřednostňuje 40 km.

V kanadských výzkumech mezinárodního cestovního ruchu se ukázalo, že primární skupiny cestujících zde tvoří cizinci, vlastní občané a ostatní občané. Cesty jak vlastních občanů, tak cizinců se dále dělí na jednodenní cesty a obchodní cesty. Skupina ostatních občanů obsahuje imigranty, bývalé občany, vojenský personál a posádky dopravních prostředků.

Spojené království

Výbory pro cestovní ruch v Anglii, Skotsku i v Severním Irsku sponzorují průběžný výzkum interního cestovního ruchu pod názvem United Kingdom Tourism Survey (UKTS). Ten zahrnuje veškeré cesty mimo domov, které trvají jednu či více nocí; sem patří:

- cesty rezidentů na rekreaci,
- návštěvy u přátel a příbuzných (mimo rekreaci) či
- cesty pracovní, na konference a za jiným účelem.

Na základě svých výsledků UKTS rozlišuje mezi rekreačními cestami krátkého (jedna až tři noci) a dlouhého trvání (čtyři a více nocí).

Výzkum pod názvem International Passenger Survey shromažďuje informace jak o cestách cizinců do Spojeného království, tak o cestách občanů Spojeného království do ciziny. Rozlišuje pět různých typů návštěv: nezávislou rekreaci, organizovanou rekreaci, pracovní cesty, návštěvy příbuzných a přátel a ostatní návštěvy.

Austrálie

Australian Bureau of Industry Economics v roce 1979 ustanovil v definici turisty omezení délky pobytu a procestované vzdálenosti následujícím způsobem: „Osoba, která navštíví místo alespoň 40 kilometrů od svého obvyklého místa pobytu na dobu nejméně 24 hodin a nejvíce 12 měsíců.“

Australian Bureau of Statistics podpořilo používání definicí UNWTO, avšak poznamenává, že pojem „*obvyklé prostředí*“ je poněkud neurčitý“. Prohlašuje, že „návštěvy turistických atrakcí místními rezidenty by měly být vyňaty z průzkumu“ a návštěvy chat a chalup by měly být zahrnuty pouze „tam, kde se nepochybnitelně jedná o dočasné rekreační účely“.

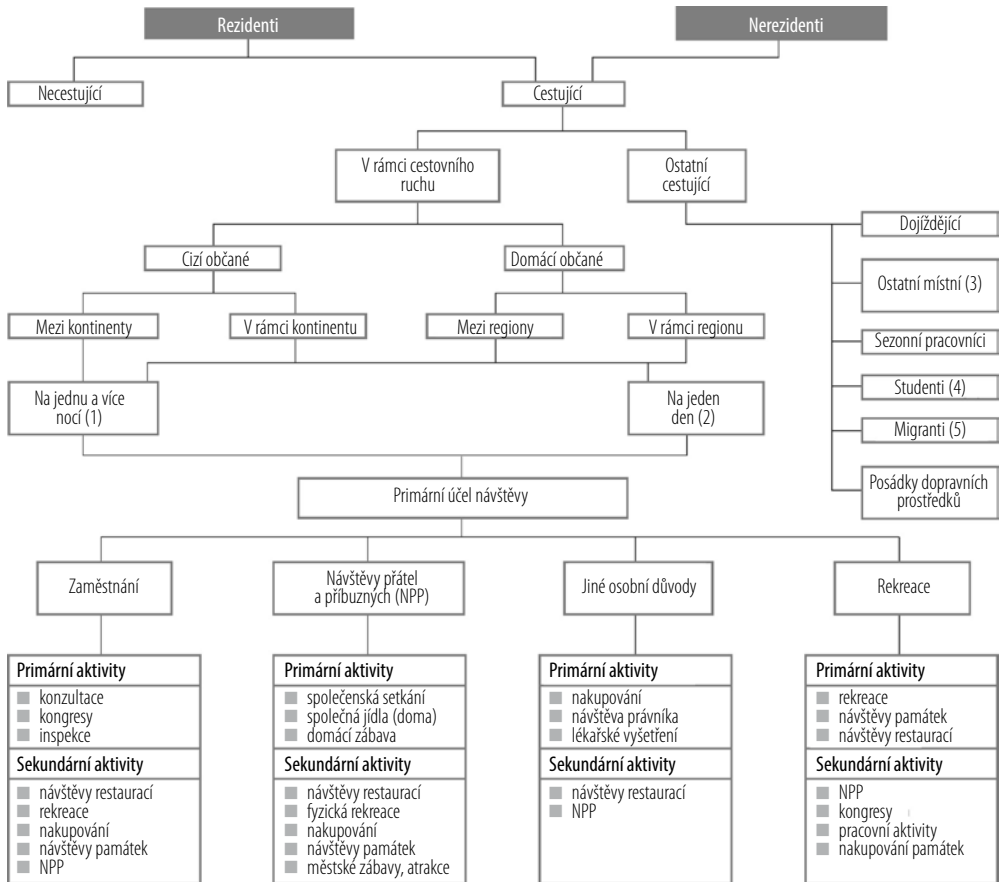
Česká republika

České zvyklosti pojmu návštěvník jsou vykládány poněkud volněji než u předchozích zemí; není pro ně podstatná vzdálenost od obvyklého místa pobytu osoby, která se vydává na návštěvu jiného místa – může být v podstatě libovolná, zvláště když není v dnešní době problém použít třeba letecký spoj. Za návštěvníka se tak považuje jakákoli osoba, která cestuje do jiného místa nebo je místo jejího obvyklého pobytu na dobu nepřevyšující dvanáct po sobě jdoucích měsíců, přičemž účel návštěvy je jiný než výkon činnosti odměňované z navštíveného místa. V některých případech se pojem návštěvník zjednodušuje na jakéhokoli cestujícího, který přijel na jiné místo, než je místo jeho bydliště.

Souhrnná klasifikace cestujících

Hlavní kategorie cestujících jsou klasifikovány na obrázku 1.1. Znázorňuje základní rozdíl mezi rezidenty a návštěvníky i zájem odborníků na turistický ruch o charakteristiku nejen cestujících, ale také necestujících osob. Graf rovněž odráží zjevný konsenzus o tom, že pracovní a jednodenní cesty spadají pod rámeček cestovního ruchu a lze je spíše charakterizovat jako dojíždka za službami nebo prací.

Po straně jsou uvedeny některé další druhy cestujících, které se všeobecně nacházejí mimo hlavní oblast zájmu, přestože v některých průzkumech jsou zahrnuty. Nejvýznamnější skupinu mezi nimi tvoří lidé, kteří dojíždějí za zaměstnáním, o něž se v oblasti cestovního ruchu prakticky nikdo nezajímá. Další cestující, kteří se většinou ve studiích cestovního ruchu neobjevují, jsou ti, kdo cestují v rámci jedné komunity – jejich cesty se pro zjednodušení mohou označovat jako výlety. Na tyto „další cestující“ se zaměřil výzkum Nationwide Personal Transportation Survey, provedený Ministerstvem dopravy Spojených států amerických. Široká kategorie cestujících označovaná jako migranti (zahraniční i domácí) je také často vyloučena z průzkumů cestovního ruchu na základě toho, že jejich pohyb není dočasný – i když využívají

1 Turisté podle mezinárodně platných definic.

2 Pasanti podle mezinárodně platných definic.

3 Návštěvníci

4 Studenti cestující pouze mezi školou a domovem – ostatní studentské cesty spadají pod cestovní ruch.

5 Veškeré osoby cestující na nové místo bydliště, včetně všech jednosměrných cest – například emigranti, imigranti, uprchlíci, vnitrostátní migrace, nomádi.

Obrázek 1.1 Klasifikace cestujících osob.

stejně prostředky jako ostatní cestující, ačkoli pouze jednosměrně a také často při dosažení své destinace požadují dočasné ubytování. Skutečný význam migrace pro cestovní ruch však nespočívá v samotné jednosměrné cestě, ale v dlouhodobých důsledcích jejich cestování a v tom, že vzniká nová destinace pro přátele a příbuzné, které zanechali ve vlasti.

Jiné skupiny cestujících se běžně vylučují ze studií cestovního ruchu, protože jejich cesty nejsou ovlivněny propagací cestovního ruchu, ačkoli také většinou projevují zájem o stejný druh podniků a služeb. Dvě nejvýznamnější podskupiny zde tvoří studenti a sezonní pracovníci, kteří cestují čistě z důvodu vzdělání či krátkodobého zaměstnání. Další vylučovanou skupinou jsou posádky dopravních prostředků, ačkoli by je bylo možné považovat za specifickou podskupinu turistů.

Co se týče cestujících, kteří spadají přímo do sféry cestovního ruchu, jednoznačně vydělujeme ty cestující, kteří podnikají jednodenní cesty. Takovým cestujícím podnikajícím jednodenní

Cestování znamená získávat během dovolené nádherné, radostné, rodinné zážitky. Navštívit zoopark, jako například zde Jungle Island, a vychutnat si blízký kontakt s papoušky je nezapomenutelný zážitek. *Otištěno s laskavým svolením Jungle Island.*

výlety se říká pasanti, jelikož zůstávají po dobu kratší než 24 hodin. Přestože se jedná o významnou skupinu cestujících, jejich ekonomický význam je podstatně nižší ve srovnání s cestujícími, kteří zůstávají jednu nebo více nocí. Další významnou dělicí čáru můžeme vést mezi zahraničními cestami realizovanými mezi kontinenty a těmi, které se omezují na cizí země v rámci vlastního kontinentu. V případě Spojených států je rozdíl mezi cestami do/ze sousedících zemí Kanady a Mexika či dalších zemí obou Amerik a cestami do zemí Evropy či dalších kontinentů. Poněkud jinak tomu je i v Evropě, kde plošné velikosti jednotlivých zemí zřídka překračují stejnou hodnotu některého ze států USA.

Účely cest, které uvádí obrázek 1.1, přesahují běžně přijímané s ohledem na rostoucí doklady o tom, že „návštěvy příbuzných a přátel“ jsou jednou ze základních motivací pro cestování a významným marketingovým faktorem s vysokým podílem cest. V každém případě, „primární účel návštěvy“ je subjektivní kategorií, protože mnoho cest se koná na základě kombinace rozličných důvodů, například „pracovní záležitosti a dovolená“.

SLOŽKY CESTOVNÍHO RUCHU A MANAGEMENTU CESTOVNÍHO RUCHU

Cestovní ruch je komplexní fenomén, který je nesmírně těžké pregnantně popsat. Jakýkoli model cestovního ruchu musí odrážet celou soustavu jednotlivých segmentů, stejně jako klíčové procesy a výstupy, ke kterým v rámci cestovního ruchu dochází. Tyto procesy a výstupy zahrnují pravou podstatu cestovního ruchu, cestovní zážitek a také podpůrné prostředky, které cestovní ruch umožňují realizovat. Obrázek 1.2. popisuje komplexní vztahy mezi četnými složkami fenoménu cestovního ruchu.